

فریدریش، ورنر و دیوید هنری ملون. چشم‌انداز ادبیات تطبیقی غرب (از دانته تا یوجین اونیل). ترجمه نسرين پرويني. تهران: انتشارات سخن، ۱۳۸۸. ۸۰۹ صفحه.

Friedrich, Werner & David Henry Melone. *Outline of Comparative Literature: From Dante to Eugene O'Neill*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1954.

هدف نویسندگان در این کتاب ارائه طرّحی کلی است از آثار ادبی کشورهای اروپا و امریکا از عهد کهن و دوره‌های قبل از رنسانس تا قرن بیستم و نهضت سمبولیسم که در آن، ضمن اشاره به آثار این دوره و شرح تأثیر آنها بر یکدیگر، چگونگی رشد و بسط آثار ادبی کشورهای اروپا و امریکا و سیر پرفراز و نشیب آنها نشان داده شده است.

نویسندگان سعی کرده‌اند تا ادبیات غرب را معرفی کنند و هدفشان این بوده که مشخص کنند چگونه تکنیک‌ها و روش‌ها و سلیقه‌ها و احساسات از کشوری به کشور دیگر منتقل شده و رشد کرده و گسترش یافته است. هنگام بررسی رشد و بسط انواع ادبی، به بده‌بستان‌ها و رابطه متقابل میان ادبیات ملت‌های غربی توجه شده است. البته نویسندگان، همان‌طور که در عنوان کتاب آمده است، تلاش کرده‌اند تا فقط طرّحی کلی از روابط ادبی و سیر اندیشه‌ها در غرب ارائه دهند و چندان وارد جزئیات نشده‌اند. در نتیجه، بخش عمده‌ای از کتاب به ذکر اسامی نویسندگان و عنوان آثارشان اختصاص یافته است.

این کتاب از شش فصل تشکیل شده و هر فصل حاوی بخش‌های گوناگون است. در مقدمه ذکر شده که چگونه آثار کلاسیک یونان و روم موجب غنای ادبیات اروپایی بوده است. در واقع، احیای سبک کلاسیک در انواع گوناگون ادبی، نمایشنامه و شعر و رمان، و مضمون‌های مسیحی در ادبیات نئولاتین و بومی، و تأثیر شرق و به‌طور کلی اهمیت و انعکاس جهانی آنها مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل اول کتاب، دورهٔ رنسانس، که از ایتالیا آغاز و از آنجا به سوی دنیای غرب روانه شده، مورد بررسی قرار گرفته است. پس به نقش و سهم ایتالیا در این دوره توجه شده، همان‌طور که در مبحث نهضت اومانیزم ایتالیا، به تأثیر یونان و روم در ادبیات و فرهنگ اروپا به‌طور مفصل پرداخته شده است. مکتب پترارک، اومانیزم، قیام پروتستان، نقش و سهم اسپانیا، فرانسه، پرتغال و انگلستان در رشد ادبیات از جمله مباحثی است که در این بخش مطرح می‌شود.

فصل دوم به دورهٔ باروک اختصاص دارد که به مراتب کمتر از رنسانس تحت تأثیر فرهنگ و ادبیات یونان بوده است. در این دوره، ادبیات کلاسیک به‌عنوان راهنما به کار گرفته شده است. فصل سوم با عنوان «کلاسیسیسم و روشنگری» به بررسی رابطهٔ میان ادبیات و تاریخ و فلسفه می‌پردازد. فلسفهٔ دکارت، یا نظریهٔ شناخت لاک، و ادبیات و نظریه‌های ادبی اواخر قرن هفدهم و اوایل قرن هجدهم در این فصل بررسی می‌شود و اینکه در دورهٔ روشنگری تلاش شده است تا مرز میان هنر و ادبیات برداشته شود و گرایش به فلسفهٔ عمومی و ادبیات سیاسی افزایش یابد. فصل چهارم به دورهٔ پیش‌رمانتیزم اختصاص دارد. نهضت رمانتیزم در برابر کلاسیسیسم در قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم روی می‌دهد و به زعم نویسندگان اعتبار خاصی برای انگلستان و آلمان فراهم می‌آورد. بیداری شعر غنایی و آرمان‌های بورژوازی جدید در رمان و گرایش‌های جدید در نمایشنامه از جمله مواردی است که در این فصل مورد بحث قرار می‌گیرد.

فصل پنجم به پدیدهٔ ادبی و فرهنگی نهضت رمانتیزم و به تازگی و اصالت و روح فردگرایی متون ادبی این دوره می‌پردازد و رمانتیزم را آمیزه‌ای از دوره‌های گذشته می‌داند. البته رمانتیزم، شورش بر کلاسیسیسم نیز بوده است. در این فصل، تأثیر ادبیات کلاسیک و ادبیات شرق و ادبیات قرون وسطا بر این دوره و دورهٔ رمانتیزم در انگلستان و سوییس و ایتالیا و اسپانیا و فرانسه و امریکا، یعنی به‌طور کلی اروپا و امریکا، مطرح می‌شود.

فصل ششم دربارهٔ دو مکتب ادبی رئالیسم و سمبولیسم است که به گونه‌ای موازی با یکدیگر رشد کرده و شکوفا شده‌اند. این فصل دربارهٔ مراحل رشد و بسط رئالیسم و ناتوریسم و امپرسیونیسم در رمان و داستان کوتاه و نمایشنامه و شعر بحث می‌کند. پس از آن، به رشد سمبولیسم در شعر و رمان و نمایشنامه کشورهای آلمان و فرانسه و امریکا می‌پردازد.

در ارزیابی این کتاب توجه به بستر تاریخی بسیار مهم است، ضمن اینکه باید توجه داشت که در ادبیات ملل همواره نوعی پیوستگی و ارتباط وجود دارد، به طوری که بزرگ‌ترین شاعران و نویسندگان از ارزش‌های سرزمین‌های دیگر یا تأثیر گرفته یا بر آنها تأثیر کرده‌اند. بنابراین باید به این ارتباط و پیوستگی ادبیات کشورها و نیز هدف این کتاب در دوره‌ای که به رشتهٔ تحریر در آمده است توجه کرد. این کتاب در سال ۱۹۵۴ منتشر شده و ادبیات تطبیقی در دههٔ ۱۹۶۰ اروپامحور بوده است. این امر، البته، بعدها سخت مورد انتقاد صاحب‌نظران قرار گرفته است. از آنجا که در دورهٔ جنگ و پس از آن در اروپا نیاز به اتحاد شدیداً احساس می‌شده است، و انگیزه و هدف بسیاری از نویسندگان در نوشته‌هایشان ایجاد اتحاد بوده است، مؤلفان این کتاب هم کاملاً تحت تأثیر جو ادبی حاکم در آن زمان بوده‌اند. کتاب در چنین فضایی نوشته شده و به همین سبب توجه نویسندگان بیشتر به ادبیات اروپا و امریکا معطوف بوده است. بنابراین، عبارت «اثر جامع در حوزهٔ ادبیات تطبیقی» در مقدمهٔ کتاب (ص ۱۳) صرفاً به اروپا و امریکا محدود می‌شود و کتاب اساساً غرب‌محور است.

در کتاب اسامی و عناوین بسیاری ذکر شده و در گزینش شاعران و نویسندگان فقط به شخصیت‌های معروف و پرآوازه بسنده نشده است. برای مثال، در میان شاعرانی که تحت تأثیر دانته، شکسپیر، سروانتس، ولتر، گوته، تالستوی، ویتمن یا ایسن بوده‌اند، غالباً افرادی کم‌آوازه اما جالب توجه وجود دارند. همین‌طور در میان واسطه‌ها (از قبیل مترجمان و جهانگردان و دیپلمات‌ها و پناهندگان) و افرادی که یک مضمون جالب را بدون توجه به مبدأ آن برمی‌گزینند، یا نوع‌های ادبی مشابهی برای بیان منظور خود انتخاب می‌کردند، شاعران و نویسندگان کم‌آوازه بسیاری وجود دارند. از این رو، به شاعران و نویسندگان کم‌اهمیت که نقشی در این داد و ستد ادبی داشته و از ارزش‌های سایر سرزمین‌ها الهام گرفته‌اند نیز توجه شده است. به این ترتیب، به تعداد کثیری اسامی اشخاص و عناوین کتاب‌ها برمی‌خوریم بی‌آنکه به ویژگی‌های آنها توجه

کافی شده باشد. البته با توجه به عنوان کتاب نمی‌توان انتظاری جز این داشت. به نظر مؤلفان، این کتاب برای دانشجویان ادبیات تطبیقی لازم و مفید و در حکم کتاب راهنماست و آنان با چنین نظامی با دشواری مطالعه مواجه نمی‌شوند؛ در نتیجه، لابه‌لای مطالب کتاب مواردی که نیاز به تحقیق بیشتر دارد به دانشجویان حوزه ادبیات تطبیقی یادآوری می‌شود.

نکته دیگر اینکه در ابتدای کتاب توضیح داده شده که به ترجمه‌های دیوان‌های حافظ و خیام و تأثیر این ترجمه‌ها در آثار ادبی غرب، و یا چند اثر مربوط به اوضاع اجتماعی گذشته کشور ایران و چند کشور شرقی اشاره شده و این آثار در جای خود مورد توجه قرار گرفته‌اند. چنین تذکری این انتظار را در خواننده ایجاد می‌کند که به حافظ و خیام و شاعران دیگر بیش از چند سطر در چند صفحه پرداخته شود. در واقع، کتاب نگاهی بسیار گذرا به این شاعران بزرگ و تأثیرات عمیق و وسیعشان داشته است.

درباره ترجمه کتاب چند نکته قابل ذکر است، عنوان اصلی کتاب *Outline of Comparative Literature: from Dante Alighieri to Eugene O'Neill* است که مترجم آن را «چشم‌انداز ادبیات تطبیقی غرب: از دانته تا یوجین اونیل» ترجمه کرده است. چشم‌انداز را معمولاً معادل *View* یا *Outlook* یا *Perspective* می‌آورند در حالی که *Outline* «طرح کلی، نمای کلی، طرح، شکل اجمالی» است. اگر مترجم از این واژه‌ها یا مشابه آنها در ترجمه عنوان کتاب استفاده می‌کرد، شاید عنوان فارسی با عنوان انگلیسی و محتوای کتاب همخوانی بیشتری داشت.

نکته دیگر اینکه بهتر بود مترجم در جایی به تاریخ انتشار کتاب (۱۹۵۴) اشاره می‌کرد تا خواننده خود را در فضای آن زمان قرار دهد و انتظارات خود را به همان عصر و دوره محدود کند. با ذکر تاریخ نشر کتاب به خواننده یادآور می‌شویم که در ارزیابی آن باید به مسائل اجتماعی مهم آن زمان، یعنی نیاز به اتحاد در اروپا و گرایش به اروپامحوری، توجه داشته باشد. بی‌تردید در عصر حاضر چنین نگاهی از دید صاحب نظران این رشته مطرود است.

همچنین با توجه به سیر تحول ادبیات تطبیقی و گرایش‌هایی که در این حوزه پدیدار شده مشخص است که پس از انتشار این کتاب مکتب‌ها و گرایش‌های جدیدی در ادبیات تطبیقی وجود داشته و کتاب‌های بسیاری نیز در این زمینه نگاشته شده است که شاید بهتر بود مترجم به آنها توجه می‌کرد. ملاک انتخاب کتاب برای ترجمه حائز اهمیت است. به نظر می‌رسد

انتخاب کتابی که با جایگاه فعلی و رشد و توسعه ادبیات تطبیقی سازگاری بیشتری داشته باشد و به شرح گرایش‌های فکری جدید پردازد برای ترجمه مناسب‌تر می‌بود. این کتاب در زمان خود کتاب ارزنده‌ای بوده است، اما در عصر حاضر با توجه به تحولات ادبیات تطبیقی و رشد آن قطعاً بهترین کتاب نیست.

این نکته را نیز اضافه کنیم که مترجم تمام تلاش خود را به‌کار بسته است تا عین ساختار زبان مبدأ را در ترجمه رعایت کند. از این رو ناگزیر به استفاده از جملات بلند و طولانی شده و در نتیجه برخی از قسمت‌های متن فارسی کتاب سنگین و غیرقابل فهم شده است. استفاده از جملات بسیار طولانی (نظیر اولین سطور صفحه ۱۸) درک خواننده را پایین می‌آورد به طوری که برای تفکیک جملات و درک درست آنها ناگزیر است که هر عبارت بلند را چندین بار بخواند و این امر تأثیر نامطلوبی بر خواننده دارد. به هر صورت، بهتر بود که مترجم از ترجمه تحت‌اللفظی چشم می‌پوشید و ترجمه‌ای سلیس‌تر و روان‌تر عرضه می‌کرد و خواننده را از افتادن در دست‌اندازهای زبانی نجات می‌داد.

ویدا بزرگ‌چمی